

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

Філософський факультет

Кафедра політології

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

**Заст. декана
філософського факультету
Комаха Л.Г.**

«   » _____ 2017 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ЕКОПОЛІТИКА

для студентів

галузь знань
спеціальність
освітній рівень
освітня програма
вид дисципліни

**05 Соціальні та поведінкові науки
052 Політологія
Бакалавр
Політологія
Вибіркова**

форма навчання	денна
навчальний рік	<u>2017/2018</u>
семестр	5
кількість кредитів ECTS	3
мова викладання	українська
форма заключного контролю	залік

Викладач: Хилько Микола Іванович, д.ф.н., професор кафедри політології

Пролонговано: на 20__/20__ н.р. _____ (_____) «__» __ 20__ р.
(підпис, ПІБ, дата)

на 20__/20__ н.р. _____ (_____) «__» __ 20__ р.
(підпис, ПІБ, дата)

КИЇВ – 2017

Розробник: д.філос.н., професор кафедри політології Хилько М.І.

Затверджено

«_____» _____ 2017р.

Зав. кафедри політології

_____ (Цвих В.Ф.)

Протокол № ____ від «__» _____ 2017 р.

Схвалено науково - методичною комісією філософського факультету

Протокол від «_____» _____ 2017 року №__

Голова науково-методичної комісії _____ (Маслікова І.І.)

«_____» _____ 2017року

ВСТУП

Мета дисципліни – забезпечення стійкої системи знань про екологічну політику як важливого напрямку державної політики, як сукупність засобів і заходів, спрямованих на забезпечення стійкого еколого-економічного розвитку України і світосистеми загалом.

Вимоги до вибору навчальної дисципліни:

1. До початку вивчення цього курсу студенти мають **знати** співвідношення категорій «екологія», «соціальна екологія», «екологічна криза», «екологічна катастрофа», «політика», трактування змісту екологічної політики у наукових працях вітчизняних та зарубіжних вчених, характер взаємодії основних суб'єктів екологічної політики та методи політико-екологічних досліджень.

2. **Вміти** збирати та інтерпретувати інформацію щодо основних акторів екологічної політики; застосовувати основні терміни, категорії й класифікації базових екобезпечих концепцій і теорій в аналізі глобальних, регіональних і національно-державних проблем; давати оцінку сучасному стану природних екосистем регіону, держави і світу; виявляти сучасні тенденції в екологізації науки, техніки і виробництва, в створенні та поширенні екологічно-сприятливих технологій, прогнозувати перспективи їх розвитку з урахуванням особливостей техніко-технологічного розвитку України, вміти застосовувати набуті знання в майбутній професійній та громадській діяльності.

3. **Володіти елементарними навичками** наукового дослідження кризового стану екосистем України та світу (атмосфери, гідросфери, літосфери, біосфери); теоретичних основи екологічної політики, її витоків, суть, еволюцію, інструментарій; знати принципи пріоритети, основні напрямки, моделі та джерела усталеного екологічного розвитку; розуміти суперечності між економічним поступом суспільства і проблемами збереження довкілля; усвідомити, що екологічна криза – це перш за все криза людського духу, отже – екологічна культура є найсуттєвіший чинник і показник екологічної політики.

Анотація навчальної дисципліни: дисципліна «*Екополітика*» належить до переліку дисциплін вибору ВНЗ та викладається у 5 семестрі для бакалаврів. Екологічна політика розглядається як новий напрям державної політики, як сукупність засобів і заходів, спрямованих на забезпечення стійкого еколого-економічного розвитку і цивілізованості. Розглядаються методологічні засади екополітики, її витоків, суть, принципи, пріоритети, моделі та засоби реалізації. Аналізуються теоретико-методологічні, соціальні і політичні аспекти процесів екологізації України і світу. Зміст навчальної дисципліни ґрунтується на осмисленні широкого спектру фундаментальних класичних і сучасних наукових доробок вітчизняних і зарубіжних авторів по всьому колу проблем екополітики. Наводиться багатий фактичний матеріал у межах розгляду таких питань, як сталий розвиток, узгодженість економічної й

екологічної парадигм розвитку, правові, демографічні, соціокультурні, гуманітарні та технологічні аспекти реалізації екологічної політики, перспективи екологізації політики в Україні..

Завдання (навчальні цілі) – надати студентам цілісну систему знань про сучасні дослідження світової і вітчизняної екополітики, екологічну компетентність влади і пересічних громадян В результаті навчання студенти мають не лише продемонструвати масив теоретичних знань, але й засвоїти принципи та пріоритети політики екобезпечного розвитку України та використовувати ці знання у своїх самостійних дослідженнях моделей сталого розвитку світової системи і можливостей реалізації концепції «*Сталий розвиток України-2020*», узгодженості екологічної та економічної парадигм розвитку, місця і ролі політико-правового забезпечення екологічної діяльності.

Структура курсу: у курсі передбачено 3 змістові частини. Заняття проводяться у вигляді лекцій, семінарів, з використанням інтерактивних методів навчання. Завершується дисципліна заліком.

Перша змістова частина курсу присвячена аналізу теоретико-методологічних засад екополітики (предмет, метод, завдання, зумовленість екополітики кризовим станом екосистем, атрибутивні ознаки кризового (катастрофічного) стану планетарних екосистем екосистем, з'ясування детермінованості екологічної політики формами природокористування).

Друга змістова частина курсу присвячена аналізу змусту, структури та інструментарію екологічної політики (суб'єкти екополітики, екологічні рухи, принципи, пріоритети та моделі усталеного еколого-економічного розвитку).

Третя змістова частина курсу присвячена аналізу основних напрямків здійснення екологічної політики (формування екологічної культури, стабілізація світового народонаселення, політико-правове забезпечення екологічної діяльності, узгодження екологічної та економічної парадигм розвитку).

Результати навчання:

В результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен

Результат навчання (1. знати; 2. вміти; 3. комунікація 4. автономність та відповідальність)		Методи викладання і навчання	Методи оцінювання	Відсоток у підсумков ій оцінці з дисциплі ни
Код	Результат навчання			
	Знати:			

1.1	Висхідні поняття, об'єкт, предмет, суб'єкти, методи, теоретичні основи дослідження екологічної політики як навчальної дисципліни	Лекція, семінар	Усна доповідь, Участь в обговоренні/дебатах	5
1.2	Детермінованість екологічної політики формами природокористування та особливості кризового стану екосистем, критично їх осмислювати	лекція, семінар	Усна доповідь, есе	5
1.3	Принципи та пріоритети політики екобезпечного розвитку	Лекція, семінар, самостійна робота	Усна доповідь, аналітична розвідка	5
1.4	Особливості діяльності екологічних партій та рухів, інших суб'єктів екополітики	Лекція, самостійна робота	Есе	5
1.5	Сучасні моделі сталого розвитку світосистеми та можливості реалізації концепції « <i>Сталий розвиток України-2020</i> »	Лекція, семінар, самостійна робота	Усна доповідь, есе	5
1.6	Основні напрямки здійснення сучасної екополітики	Семінари, самостійна робота	Усні доповіді, презентація самостійного дослідження, контрольна робота	15
	Вміти:			
2.1	Демонструвати знання спеціалізованої літератури із досліджень екополітики та аналізувати сучасний стан екосистем України	Лекції, семінари, самостійна робота	Усні доповіді, реферування з коментарями	5
2.2	Визначати та розкривати сутність актуальних проблем світових екологічних проблем, міждержавних природоохоронних програм, конфліктів за природні ресурси, умови їх виникнення та чинники врегулювання	Семінари, самостійна робота	Усні доповіді, пояснення до конспекту першоджерел	5

2.3	Критично оцінювати політико-правове забезпечення екологічної діяльності	Семінари, самостійна робота	Дебати, презентація самостійного дослідження	5
2.4	Знаходити пояснення складнощам узгодженості екологічної та економічної парадигм розвитку в умовах катастрофічного зростання світового народонаселення	Семінари, самостійна робота	Усні доповіді, дискусії, презентація самостійного дослідження	5
2.5	Здійснювати експертну оцінку мотивів поступків різних авторів світової та національно-державної екополітики	Семінари, самостійна робота	Усні доповіді, дискусії	5
2.6	Вміти застосовувати знання про сучасні тенденції у створенні та поширенні екологічно-сприятливих технологій в професійній та громадській діяльності	Семінари, самостійна робота	Есе, доповіді, дебати, презентації	10
Комунікація:				
3.1	Використовувати знання іноземних мов для аналізу іншомовного масиву професійних текстів, зокрема аудіо та відео матеріалів (електронних лекцій/курсів/диспутів/інтерв'ю тощо) для оволодіння актуальними знаннями, всебічного розуміння предмету дослідження	Семінари, самостійна робота	Усні доповіді, реферування з аналітичним коментарем	5

3.2	Демонструвати знання і мислення в дискусійному форматі, беручи участь у професійному обговоренні винесених тем на наукових семінарах, круглих столах, колоквіумах, дебатах тощо. Презентувати результати проведених досліджень та здійсненої самостійної роботи у вигляді доповідей, повідомлень, есе, презентацій, конспектів; приймати участь у фахових дискусіях в процесі аудиторної роботи	Семінари, самостійна робота	Усні доповіді, дискусії, презентація самостійного дослідження, есе	5
3.3	Вести полеміку стосовно питань необхідності екологізації державної політики та подолання екологічного невігластва як представників влади так і пересічних громадян на основі володіння інструментарієм та категоріально-поняттєвим апаратом екополітики.	Семінари	Презентації	2
	Автономність та відповідальність:			
4.1	Самостійно знаходити та критично осмислювати науково-публіцистичні тексти та інші інформаційні джерела з досліджень екополітики, вільно володіти методами обробки, аналізу та синтезу наукової інформації;	Самостійна робота	Усі види усних та письмових робіт	3
4.2	Самостійно виконувати усі види контрольних завдань, максимально уникаючи надмірного цитування, прихованих запозичень та інших видів фальсифікатів.	Семінари, самостійна робота	Колоквіуми, есе, контрольні роботи, презентації	5

4.3	Бути відповідальними у здійсненні наукових досліджень на всіх його етапах, від підбору джерел до винесення аналітичних суджень. Достовірність, всебічність та максимальна об'єктивованість дослідження мають визначати наукову сумлінність дослідника.	Семінари, самостійна робота	Усі види усних та письмових робіт	5
-----	--	-----------------------------	-----------------------------------	---

Схема формування оцінки:

Форми оцінювання

Контроль знань здійснюється за системою ECTS, яка передбачає дворівневе оцінювання засвоєного матеріалу, зокрема **оцінювання теоретичної підготовки** – результати навчання (знання 1.1 – 1.6), що складає 40% від загальної оцінки та **оцінювання практичної підготовки** – результати навчання (**вміння 2.1-2.6**); (**комунікація 3.1-3.3**); (**автономність та відповідальність 4.1-4.3**), що складає 60% загальної оцінки.

Критерії оцінювання:

1. Усна відповідь:

5 балів – студент у повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно та аргументовано його викладає, глибоко та всебічно розкриває зміст поставленого завдання, використовуючи обов'язкову та додаткову літературу
4 бали - студент у достатньому обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно його викладає, але може не вистачати аргументації в поясненнях, в основному розкриває зміст поставленого завдання, використовує обов'язкову літературу. Допускаються несуттєві неточності

3 бали – в цілому володіє навчальним матеріалом, але не демонструє глибини знань, не спирається на необхідну навчальну літературу, Має у відповіді суттєві неточності

2 бали – не в повному обсязі володіє матеріалом, фрагментарно та поверхово його викладає, недостатньо розкриває зміст поставлених питань. Має суттєві помилки у відповіді

2. Доповнення / дискусія:

3 бали – доповнення змістовне, ґрунтовне, конструктивно доповнює обговорення теми,

2 бали – доповнення змістовне

1 бал – доповнення містить інформацію, що суттєво не розширює дискусію

3. Конспект першоджерел:

2 бали – студент опрацював необхідний текст із цитуванням та відповідними власними зауваженнями та поясненнями

1 бал – студент законспектував текст без цитувань та пояснень

4. Самостійна робота, підсумкова письмова робота:

20-16 балів студент у повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно та аргументовано його викладає, глибоко та всебічно розкриває зміст поставленого завдання, правильно інтерпретує отримані результати, використовує обов'язкову та додаткову літературу, демонструє самостійність, достовірність, незаангажованість проведеного дослідження / письмової роботи

15-11 балів - студент у достатньому обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно його викладає, але може не вистачати аргументації в поясненнях, в основному розкриває зміст поставленого завдання, використовує обов'язкову літературу, демонструє самостійність та достовірність проведеного дослідження / письмової роботи. Допускаються несуттєві неточності

10-6 балів - в цілому володіє навчальним матеріалом, але не демонструє глибини знань, самостійності у вирішенні поставлених завдань, не спирається на необхідну навчальну літературу, робота містить суттєві неточності

5-0 балів - не в повному обсязі володіє матеріалом, фрагментарно та поверхово його викладає, недостатньо розкриває зміст поставлених питань. Має суттєві помилки в роботі. Демонструє не самостійність у виконанні завдань

Семестрову кількість балів формують бали, отримані студентом у процесі засвоєння матеріалу з усіх двох частин та виконання самостійних робіт.

5. *Есе, презентація, аналітична розвідка*

12-15 балів – студенти цілковито володіють матеріалом, вільно оперують знаннями з курсу та здатні включати їх в ширший науковий контекст. Також студенти мають демонструвати високу ступінь самостійності у виконанні цих завдань та, водночас, ґрунтувати свої твердження на науково-достовірній літературі.

8-12 балів – робота не має високого рівня самостійності, або ж містить неповні обґрунтовані твердження, проте демонструє достатню обізнаність із необхідним обсягом рекомендованої літератури

4-7 бали – робота частково розкриває проблеми та здебільшого реферативна за змістом.

1-3 бали - існують суттєві помилки в роботі, що є наслідком незасвоєння матеріалу. Робота носить компілятивний несистемний характер.

Організація оцінювання:

Види робіт		Семестрова кількість балів	
		Min – 48 бали	Max–80 балів
Усна відповідь ¹	Протягом семестру	«6» x 3 = 18	«9» x 3 = 27
Доповнення, участь в дискусіях	Протягом семестру	«2» x 2 = 4	«4» x 3 = 12
Есе	Осмилення ролі держави та інших	«8» x 1 = 8	«14» x 1 = 14

	суб'єктів екологічної політики у здійсненні узгодженої еколого-економічної парадигми розвитку (до 25.05.2018 р.)		
Самостійна індивідуальна робота	Дослідження ціннісних складових формування екологічної культури та екологічної компетентності влади і пересічних громадян проведення самостійного опитування, узагальнення та інтерпретація результатів, презентація отриманих результатів (до 01.05.2018 р.)	«8» x 1 = 8	«12» x 1 = 12
	Презентація розробки основних принципів, пріоритетів та напрямків здійснення екологічної політики (до 15.04.2018 р.)	«10» x 1 = 10	«15» x 1 = 15
Підсумкова контрольна робота		«12» x 1 = 12	«20» x 1 = 20

¹ у разі відсутності студента на семінарському занятті, розглянуті на семінарі питання відпрацьовуються у письмовій формі.

Підсумкове оцінювання у формі заліку: підсумкова кількість балів з дисципліни (максимум 100 балів), яка визначається як сума (проста або зважена) балів за систематичну роботу впродовж семестру. Залік виставляється за результатами роботи студента впродовж усього семестру. Таким чином, підсумкова оцінка складається із суми семестрової кількості балів та підсумкової контрольної роботи

При простому розрахунку отримуємо:

	Семестрова кількість балів	ПКР (підсумкова контрольна робота) /залік	Підсумкова оцінка
<i>Мінімум</i>	48	12	60
Максимум	80	20	100

Шкала відповідності:

Відмінно / Excellent	90-100
Добре / Good	75-89
Задовільно / Satisfactory	60-74
Незадовільно / Fail	0-59
Зараховано / Passed	60-100
Не зараховано / Fail	0-59

**СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ЛЕКЦІЙ І СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ**

№ п/п	Назва лекції	Кількість годин		
		Лекції	Семінари	Самостій на робота
<i>Частина 1. Теоретико-методологічні засади дослідження екологічної політики</i>				
1	Тема 1. Поняття, предмет, методи та рівні екополітики	2	1	2
2	Тема 2. Зумовленість екологічної політики кризовим станом екосистем	2	1	2
3	Тема 3. Особливості кризового стану природних екосистем		2	2
4	Тема 4. Детермінованість екологічної політики формами природокористування	2		2
<i>Частина 2. Зміст, структура та інструментарій екологічної політики</i>				
5	Тема 5. Базис, засоби, морфологічний блок виміру та критерії ефективності екологічної політики	2		2
6	Тема 6. Суб'єкти екологічної політики	2	1	2
7	Тема 7. Екологічна компетентність влади	2	1	2
8	Тема 8. Принципи формування екологічної політики		1	2
9	Тема 9. Пріоритети політики екобезпечного розвитку	2	1	2
10	Тема 10. Моделі стійкого екорозвитку	2		2
<i>Частина 3. Основні напрямки здійснення екологічної політики</i>				
11	Тема 11. Формування екологічної культури	2		2
12	Тема 12. Витоки, ідеологія та тактика дій "зеленого" руху	2		2
13	Тема 13. Політико-правове забезпечення екологічної діяльності	2		2
14	Тема 14. Демографічно-екологічні суперечності		2	2
15	Тема 15. Узгодження економічної та екологічної парадигм розвитку	2		1
16	Тема 16. Екологізація науки і техніки	2		1
17	Тема 17. Створення та поширення екологічно сприятливих технологій		2	2
18	Есе			6
19	Аналітична розвідка			6

20	Презентація програми			8
	Підсумкова контрольна робота		1	
	ВСЬОГО	26	12	52

Загальний обсяг - **90 год.**, в тому числі:

Лекцій - **26 год.**

Семінари - **12 год.**

Самостійна робота - **52 год.**

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

Основна: (базова):

1. Батлук В.А. Основи екології / В.А. Батлук: Підручник. – К.: Знання, 2007. – 519 с.
2. Білявський Г.О. Основи екологічних знань / Г.О. Білявський, Р. Фурдуй. - К.: Либідь, 1995.-228 с.
3. Дьомкін В.О. Вступ до екологічної політики / В.О. Дьомкін. - К.: Тандем, 2000. – 194 с.
4. Злобіна Ю.А. Основи екології / Ю.А. Злобіна: Підручник. - К.: Лібра, 1998.-248 с.
5. Хилько М.І. Екологізація політики / М.І. Хилько. – К.: Вадекс, 2014. – 344 с.
6. Хилько М.І. Екологічна політика / М.І. Хилько. - К.: Абрис, 1999. -363 с.
7. Шибко В.Я. Екологія і політика / В.Я. Шибко. - К.: Либідь, 1991.-136 с.

Додаткова:

1. Акоюн В.Г. Екологічна парадигма культури життєтворчості особистості / В.Г. Акоюн. – К.: Знання України, 2011. – 371 с.
2. Венская конвенция об охране озонового слоя (1985 г.) // Сборник нормативных документов по вопросам охраны окружающей среды. - Вып.16. - Ч.1. - Минск: Минприроды, 1997. - С. 48-68.
3. Декларация Рио-де-Жанейро по окружающей среде и развитию (1992г.) // Действующее международное право в 3 т. / Сост. Ю.М. Колосов, Э.С. Кривчикова. - М.: Изд-во Москов. Независимого ин-та междуна. права, 1997.- Т.3. - С.721-723.
4. Збалансований розвиток України – шлях до здоров'я і добробуту нації // Матеріали Українського екологічного конгресу, 21 вересня 2007 р. – К : Центр екологічної освіти та інформації, 2007. – 580 с.
5. Зербино Д.Д. Антропогенные экологические катастрофы / Д.Д. Зербино. - К.: Наукова думка, 1991. - 134с.
6. Касимов А.М. Твердые бытовые отходы. Проблемы и решения. Технологии, оборудование: Уч. пособ. / А.М. Касимов, В.Т. Семенов, А.Н. Александров, А.М. Коваленко. – Харьков: ХНАГХ, 2006. – 301 с.
7. Київ як екологічна система: природа-людина-виробництво-екологія; за ред. П.Г. Шищенко, Я.Б. Олійник, В.В. Стецюк. – К.: Центр екологічної освіти та інформації, 2001. – 259 с.
8. Кисельов М.М. Понятійний апарат та закони сучасної екології. – К.: Вид. Парапан, 2008. – 188 с.
9. Конвенция о биологическом разнообразии (1992 г.) // Сборник нормативных документов по вопросам охраны окружающей среды. - Вып.16. - Ч.1. - Минск: Минприроды РБ, 1997. - С.85-119.
10. Конференція ООН по окружающей среде и развитию (Рио-де-Жанейро, июнь 1992 г.).- Новосибирск, 1992.- 62 с.

11. *Крисаченко В.С.* Динаміка населення: популяційні, етнічні та глобальні виміри: Монографія /В.С. Крисаченко. – К.: НІСД, 2005. – 368 с.
12. *Крисаченко В.С.* Екологічна культура: теорія і практика навч. посібник / В.С. Крисаченко. Вид. друге. – К.: „МП Леся”, 2009. – 364 с.
13. *Крисаченко В.С.* Екологія. Культура. Політика: концептуальні засади сучасного розвитку / В.С. Крисаченко, М.І. Хилько. – К.: Знання України, 2001; 2002. – 596 с.
14. *Маєр-Абіх К.М.* Повстання на захист природи. Від довкілля до спільносвіту / *Клаус Міхаель Маєр-Абіх*; пер. з нім. А. Єрмоленка. – К.: Лібра, 2004. – 196 с.
15. *Махмуд А.А.* Политическая константа экологической безопасности / А.А. Махмуд, М.І. Хилько. – К.: "Знання", 1999. – 48 с.
16. *Медоуз Д.Х.* Пределы роста. Доклад по проекту Римского клуба "Сложное положение человечества" / Д.Х. Медоуз, Д.Л. Медоуз, Й. Рэндерс, В.В. Беренс III, - М.: Изд-во Моск. ун-та. 1991. - 207 с.
17. Монреальський протокол по речовинам, руйнуючим озоновий шар (1987 г.) // Сборник нормативних документів по вопросам охраны окружающей среды. - Вып. 16. - Ч. 1. - Мн., 1997. – С. 69-84.
18. *Морен Е.* За майбутнє людства / Едгар Морен; пер. з фр. Є. Маричева. – К.: Ніка-Центр, 2014. – 256 с.
19. *Науменко Г.Г.* Екологічна культура молод / Г.Г. Науменко. – К.: Абрис, 2010. – 192 с.
20. Наше общее будущее: Доклад Международной комиссии по окружающей среде и развитию (МКОСР). - М.: Прогресс, 1989. – 376 с.
21. *Пестель Э.* За пределами роста / Э. Пестель. - М.: Прогресс, 1988. - 272 с.
22. *Петчеи А.* Человеческие качества / А. Петчеи. - М.: Прогресс, 1980. - 302 с.
23. Программа действий: Повестка дня на 21 век и другие документы конференции в Рио-де-Жанейро в популярном изложении. - Женева: Центр " За наше общее будущее", 1993. - 70с.
24. Программа Организации Объединенных Наций по окружающей среде. (ЮНЕП. Краткое изложение) // Организация Объединенных Наций. Сборник документов. - М.: Наука, 1981.- 84 с.
25. *Толстоухов А.В.* Екобезпечний розвиток: пошуки стратегем / А.В. Толстоухов, М.І. Хилько. – К.: Знання України, 2001. – 333 с.
26. *Топоровський Д.В.* Екологічна компонента політичної культури / Д.В. Топоровський. – К.: ТОВ ВПД „Формат”, 2011. – 198 с.
27. *Тоффлер А.* Футурошок А. Тоффлер. - СПб., 1997.- 464 с.
28. Україна - зона екологічного лиха: Рек. бібліогр. покажч. / Упорядник - І.Е. Рикун; Редкол.: М.Л. Десенко. - Одеса: Одеська держ. наук. б-ка ім. М.Горького, 1993. - 116 с.
29. *Хилько М.І.* Екологічна безпека України: у запитаннях та відповідях / М.І. Хилько, В.І. Кушерець. – К.: Знання України, 2006. – 144 с.
30. *Хилько М.І.* Екологічна безпека: термінологічний словник / М.І. Хилько, В.І. Кушерець. – К.: Знання України, 2006. – 144 с.
31. *Хилько М.І.* Екологізація науки, техніки, виробництва. - К.: Тов-во "Знання" України, 1999. – 46 с.
32. *Хилько М.І.* Пріоритети політики екологічно безпечного розвитку. – К.: Тов-во "Знання" України, 1999. – 36 с.